

Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri

Nilay Pekel-Uludağlı

Zehra Uçanok*

Hacettepe Üniversitesi

Özet

Araştırmanın amacı zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan olarak tanımlanan akran zorbalığı gruplarını belirlemek ve bu grupları akran reddi, akran kabulü, yalnızlık ve akademik başarı açısından karşılaştırmaktır. Araştırmanın diğer amacı da akran zorbalığı gruplarındaki çocukların sosyometrik konumlarını belirlemek ve bu gruplarda yer alan çocukların hem akran zorbalığına hedef olma hem de akran zorbalığı gösterme davranışının türleri açısından bir farklılık gösterip göstermediklerini incelemektir. Araştırmaya 5. ve 6. sınıfa devam eden 701 öğrenci katılmıştır. Çocuklara "Sosyal Doyum Ölçeği", "Sosyometrik Statü Ölçeği", "Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği" ve "Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği" uygulanmıştır. Akran zorbalığı grupları akran reddi, akran kabulü, yalnızlık ve akademik başarı açısından karşılaştırıldığında, zorba/kurban çocukların karışmayan çocuklara göre akranları tarafından hem daha fazla reddedildikleri hem de akademik başarılarının daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca kurban ve zorba/kurban çocukların zorba ve karışmayan çocuklara göre daha yalnız oldukları bulunmuştur. Araştırmaya katılan çocukların sosyometrik statü gruplarına dağılım oranlarına bakıldığında, kurban çocukların, ihmal edilmiş statüye göre daha fazla reddedilmiş statüde, zorba/kurban çocukların tüm diğer sosyometrik statü gruplarına göre reddedilmiş statüde, karışmayan çocukların ise diğer sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla popüler ve ortalama statüde yer aldıkları bulunmuştur. Akran zorbalığına hedef olma ve akran zorbalığı gösterme davranışının türleri cinsiyet ve sosyometrik statü açısından değerlendirildiğinde ise reddedilmiş çocukların diğer sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla korkutma/sindirme ve açık saldırıya maruz kaldıkları, popüler ve ortalama statüdeki çocuklara göre daha fazla ilişkisel saldırılara, yalnızca popüler çocuklara göre ise daha fazla kişisel eşyalarına saldırıya maruz kaldıkları bulunmuştur. Benzer şekilde reddedilmiş çocukların, tüm sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla korkutma/sindirme türünden saldırılar uyguladıkları bulunmuştur. Ayrıca kızlar erkeklere göre daha fazla alaya ve ilişkisel saldırılara hedef olduklarını bildirirken, erkekler kızlara göre daha fazla korkutma/sindirme, alay, açık ve ilişkisel saldırı türünde davranışlar sergilediklerini bildirmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Akran zorbalığı, sosyometrik statü, yalnızlık, akademik başarı

Abstract

The main purpose of this study was to determine four groups of peer victimization as victim, bully, bully/victim and non-involved and the differences between them were compared according to peer acceptance, peer rejection, loneliness, and academic achievement. An additional aim of the present research was to investigate the sociometric status of these groups and compare them with regard to types of victimization and bullying behavior and gender. The sample consisted of 701 5th and 6th grade male and female students. "Sociometric Status Scale", "Loneliness and Social Dissatisfaction Scale", "The Peer Victimization Scale", and "The Peer Bullying Scale" were applied. The peer victimization groups were compared in terms of peer acceptance, peer rejection, loneliness, and academic achievement. This comparison revealed that bully/victim children were more rejected by their peers and also had lower grade than non-involved children, and both victim and bully/victim children were lonelier than bully and non-involved children. Our data have indicated that victim children were located more in rejected status than neglected status, bully/victim children located more in rejected status than all sociometric status and non-involved children located more in popular and average status than other sociometric status. Types of victimization and bullying were also compared according to sociometric status and gender. Our data indicated that terror and overt victimization is more likely to be experienced by rejected children in comparison to all other children, relational victimization is more likely to be experienced by rejected children in comparison to popular and average children, and also rejected children experienced more attacks on property than the popular children. It was also found that rejected children reported more terror than other children. With respect to gender, teasing and relational victimization were experienced more often by female students, whereas terror, teasing, overt and relational bullying were more reported by male students.

Key words: Bullying, victimization, sociometric status, loneliness, academic achievement

*Yazışma Adresi: Dr. Zehra Uçanok, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü 06532 Beytepe Ankara.

E-posta: ucanok@hacettepe.edu.tr

Yazar notu: Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tez çalışmasının bir özeti'dir.

Son yıllarda akran zorbalığına hedef olma, akran zorbalığı gösterme ve bu tür davranışların nedenlerini ve sonuçlarını anlamaya yönelik araştırmaların sayısında önemli bir artış olmuştur. Bir çocuğun, diğer çocuk ya da çocuklar tarafından hedef seçilerek, sürekli rahatsız edici davranışlara maruz kalması olarak tanımlanan akran zorbalığı hem yapan çocuk için hem de buna maruz kalan çocuk için önemli olumsuz etkilere neden olur. Bu tür davranışlar, çocukların yapılan bir davranışa tepki olarak ortaya koydukları saldırgan davranışlardan farklılık göstermektedir. Akran zorbalığını ayırt etmede üç kriter önemlidir; herhangi bir kışkırtma sonucunda ortaya çıkmaz, zaman içinde tekrarlanır ve akran zorbalığı gösteren çocuk, hedef çocuğa göre daha güçlüdür ya da daha güçlü olarak algılanır (Berger ve Thompson, 1998; Boulton ve Underwood, 1992; Rigby, 2002; Ross, 1996).

Araştırmacıların 1970'li yıllardan itibaren ilgi alanına girmeye başlayan akran zorbalığı, Kuzey Amerika, Avrupa, İskandinav ülkeleri, Uzak Doğu ve Avustralya gibi çok farklı ülkelerde ve kültürlerde çalışılmıştır (Andreou, 2000; Karatzias, Power ve Swanson, 2002; Olafsen ve Viemerö, 2000; Olweus, 1980; 1994; O'Moore ve Hillery, 1989; Perry, Kusel ve Perry, 1988; Schwartz, Chang ve Farver, 2001; Whitney ve Smith, 1993; Wolke, Woods, Stanford ve Schulz, 2001). Akran zorbalığına maruz kalmanın anaokulundan liseye, tüm okul ortamlarında oldukça yaygın olduğu ve yaklaşık olarak % 10-20 arasında değişen oranlarda görüldüğü ortaya konmuştur. Akran zorbalığı gösterme oranları incelendiğinde ise akran zorbalığına maruz kalma kadar yüksek olmadığı görülmektedir. Ayrıca hem akran zorbalığı gösteren hem de akran zorbalığına hedef olan çocukların oranı bunları tek tek yaşayan çocukların oranına göre genel olarak daha azdır. Türkiye'de henüz oldukça sınırlı sayıda çalışmalardan elde edilen bulgular benzer oranlar ortaya koymaktadır. Ancak Yıldırım'ın (2001) 4. sınıf öğrencisi çocuklarla akran bildirimine dayalı olarak yaptığı çalışmada katılımcıların %16.4'ü zorba, % 26.2'si kurban ve % 23.8'i de

zorba/kurban grubunda yer almışlardır. Dölek (2002) tarafından 5.,7. ve 9. sınıf öğrencileriyle yapılan çalışmada akran zorbalığına yüksek oranda maruz kalan çocukların oranı % 8.2 olarak belirlenirken, zorba çocukların oranı ise kız öğrenciler için % 2.6, erkek öğrenciler için % 6.4 olarak bulunmuştur. Gültekin ve Sayıl da (2005) 11-16 yaşları arasındaki çocuklarla yaptıkları çalışmada akran zorbalığına maruz kalan çocukların oranının % 13.9 olduğunu belirtmişlerdir. Bir başka çalışmada ise ilköğretim 4. ve 5.sınıfa devam eden çocukların % 40'ı en azından bir kere bedensel, sözel, duygusal ya da cinsel akran zorbalığı davranışlarına hedef olduklarını bildirmişlerdir (Kapıcı, 2004). İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmen ve yönetici görüşlerinin alındığı bir başka çalışmada ise itme, ad takma, alay etme, cinsellik içeren sözler söyleme en sık rastlanan (% 4.8- % 26.2) akran zorbalığı türleri olarak belirtilmiştir (Çinkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003).

Akran zorbalığına hedef olan çocukların, genellikle diğerlerine göre daha kaygılı, sessiz, duyarlı olduğu ve çeşitli psikososyal sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Graham ve Juvonen, 1998; Juvonen, Nishina ve Graham, 2000; Olweus, 1994). Bu çocuklar genellikle kolayca ağlayarak ve kaygılı görünerek kendilerine yapılan saldırıları kışkırtmakta ve böylelikle saldırgan davranışın tekrar etme olasılığını arttırmaktadırlar (Hodges, Boivin, Vitaro ve Bukowski, 1999; Hodges ve Perry, 1999; Olweus, 1994; Perry, Williard ve Perry, 1990; Schwartz, Dodge ve Coie, 1993). Akran zorbalığı gösteren çocuklar ise genellikle içte-pisel özellikler göstermekte, diğer çocukların davranışlarını tahrik edici olarak algılamakta ve akran grubunda sert görünme ihtiyacı duymaktadırlar (Boulton ve Underwood, 1992; Olweus, 1994). Hem akran zorbalığına hedef olan hem de akran zorbalığı gösteren çocuklar aşırı kızgınlık ve duygusal stres göstererek zorbalı tahrik ettikleri için akran zorbalığının sürekli hedefi haline gelmekte; aynı zamanda "stratejik ve amaç yönelimli" bir saldırganlık kullanmadıkları için de zorba çocukların

saldırgan davranışlarından farklılık göstermektedirler (Hodges ve ark., 1999; Olweus, 1994; Perry ve ark., 1990; Pope ve Bierman, 1999; Schwartz, 2000; Schwartz ve ark., 1993). Pek çok araştırmacı zorba/kurban çocukları, yaşamın ilerleyen yıllarında davranışsal ve duygusal problemler açısından yüksek riskte olan bir grup olarak tanımlamıştır (örn., Bowers, Smith ve Binney, 1994; Perry ve ark., 1988; 1990; Wolke ve ark., 2001).

Akran zorbalığına hedef olma açısından cinsiyete göre bir farklılık olup olmadığı incelendiğinde araştırma sonuçlarının çelişkili olduğu, genellikle erkek çocuklarının aleyhine sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bazı araştırmalarda, erkeklerin kızlara göre daha fazla oranda akran zorbalığına hedef oldukları bulunurken (Boulton ve Underwood, 1992; Juvonen ve ark., 2000; Sutton ve Smith, 1999), diğer bazı çalışmalarda kız ve erkek çocukları arasında, akran zorbalığına maruz kalma açısından fark olmadığı bulunmuştur (Andreou, 2000; Austin ve Joseph, 1996; Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005; Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002; Pellegrini, Bartini ve Brooks, 1999). Akran zorbalığı gösterme ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakıldığında araştırmaların çoğunda erkek çocuklarının daha fazla oranda zorbaca davranışlar gösterdikleri ortaya konmuştur (Austin ve Joseph, 1996; Boulton ve Smith, 1994; Boulton ve Underwood, 1992; Dölek, 2002; Olafsen ve Viemerö, 2000; Pellegrini ve ark., 1999; Whitney ve Smith, 1993). Ayrıca araştırmacılar, kız ve erkek çocukları arasında, maruz kalınan ve gösterilen akran zorbalığı davranışlarının türü bakımından farklılıklar bulunduğunu belirtmektedirler. Buna göre erkekler daha fazla oranda açık saldırı gibi fiziksel ya da doğrudan saldırılara maruz kalırken, kızlar ise daha çok ilişkisel ve dolaylı saldırılara maruz kalmaktadır (Björkqvist, Lagerspetz ve Kaukiainen, 1992; Crick ve Grotpeter, 1995; Gültekin ve Sayıl, 2005; Rigby, 2002). Benzer şekilde ilişkisel saldırganlık, açık saldırganlığın tersine kızlar tarafından daha sıklıkla uygulanmakta, fiziksel saldırılar ise daha çok erkekler arasında meydana gelmektedir

(Cairns, Cairns, Neckerman, Ferguson ve Gariépy, 1989; Crick ve Grotpeter, 1995; Dölek, 2002; Lagerspetz, Björkqvist ve Peltonen, 1988; Olweus, 1994; Salmivalli, Kaukiainen ve Lagerspetz, 2000).

Araştırmalar akran reddinin çocukların sosyal davranışlarındaki yetersizlik ile akran zorbalığına hedef olma arasındaki ilişkide aracı rol oynadığını ortaya koymaktadır. Akran grubu tarafından olumsuz olarak değerlendirilen davranışlar sosyal reddedilmeyle sonuçlanarak akranlar tarafından kötü muameleye neden olmaktadır (Schwartz, McFadyen-Ketchum, Dodge, Pettit ve Bates, 1999). Sosyal geriçekişme de akran grubu içinde reddedilme riskini artırarak daha sonra akran zorbalığına hedef olmayı kolaylaştırmaktadır (Austin ve Joseph, 1996; Boivin, Hymel ve Bukowski, 1995; Boulton ve Smith, 1994; Graham ve Juvonen, 1998; Perry ve ark., 1988). Yıldırım'ın (2001) çalışmasında ise literatürdeki genel eğilimden farklı olarak, akran zorbalığına hedef olan çocuklar, zorba ve zorba/kurban çocuklara göre akran grubu içinde en çok hoşlanılan çocuklar arasında yer almıştır.

Çocukların akran zorbalığı göstermeleri ile sosyometrik ölçümleri arasındaki ilişkilere bakıldığında, akran zorbalığına hedef olma ile benzer örüntüler görülmektedir. Akran zorbalığı gösteren çocuklar, diğer çocuklara göre akran grubu tarafından daha fazla reddedilmekte ya da düşük oranda kabul görmektedirler (Austin ve Joseph, 1996; Perry ve ark., 1988; Schwartz, 2000). Zorba çocukların akran grubu tarafından genellikle reddedildikleri yönünde araştırma bulgularına alternatif olarak, Cairns, Cairns, Neckerman, Gest ve Gariépy (1988) bazı zorba çocukların, diğer saldırgan çocuklar tarafından arkadaş olarak tercih edildiklerini ve kendi gruplarında popüler olabildiklerini belirtmişlerdir. Saldırgan çocuklar, sosyal bir gruba üye olma, sosyal ilişkiler içinde yalnız ya da reddedilmiş olma açısından kontrol grubundaki çocuklardan farklılık göstermemişlerdir. Benzer şekilde Pellegrini ve arkadaşları (1999) zorba çocukların, genellikle diğer zorba çocuklarla arkadaşlık kur-

duklarını belirtmişlerdir. Saldırgan çocuklar, akran gruplarının çoğunluğu tarafından reddedilseler bile diğer saldırgan çocuklarla birlikte olmaktadır. Schwartz (2000) ise akran grubundaki diğer çocukların, hem zorba hem de zorba/kurban çocuklardan hoşlanmadıklarını ancak zorba/kurban çocukların, zorba çocuklardan farklı olarak akran grubu tarafından büyük ölçüde reddedildiklerini belirtmiştir.

Çocukların akran grubu içinde yalnız olmaları zorba davranışlara maruz kalma olasılıklarını arttıran diğer bir faktördür. Yapılan birçok araştırmada akran zorbalığına hedef olan çocukların diğer çocuklara göre daha yalnız oldukları bulunmuştur (Graham ve Juvonen, 1998; Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002; Ladd, Kochenderfer ve Coleman, 1997). Aynı zamanda araştırmacılar akran zorbalığına sürekli olarak maruz kalmanın, zamanla çocukların yalnızlık düzeylerinde artışa neden olduğunu belirtmişlerdir (Kochenderfer ve Ladd, 1996; Kochenderfer-Ladd ve Wardrop, 2001). Bazı araştırmacılar ise çocukların algıladıkları öznel yalnızlık duyguları yerine, okulda geçirdikleri yalnız zamanla akran zorbalığı arasındaki ilişkilere bakmışlardır. Boulton (1999) doğal gözlem yöntemi kullandığı çalışmada, çocukların oyun alanındaki davranışlarını izlemiş ve çocukların yalnız geçirdikleri zamanla akran zorbalığına maruz kalmaları arasında olumlu bir ilişki bulmuştur.

Akran zorbalığına hedef olan çocuklar, genellikle az sayıda arkadaşına sahiptirler. Diğer çocuklara göre görece olarak arkadaşlarının olmaması yalnız olmalarına neden olarak akran zorbalığına hedef olma risklerini arttırabilmektedir. Çeşitli araştırmalarda, bir ya da daha fazla arkadaşına sahip olmanın, akran zorbalığına hedef olmaya karşı çocukları koruduğu belirtilmiştir (Dölek, 2002; Hodges, Malone ve Perry, 1997; Kochenderfer ve Ladd, 1997; Schwartz ve ark., 1999). Kurban çocukların arkadaşları olmadığında, saldırgan çocuklar, gösterdikleri davranışlar nedeniyle, kurbanların arkadaşlarının, kendilerinden öğ alacakları ya da kendilerini dışlayacakları konusunda kaygı duymayacakları için desteği ve koruyucu arkadaşı olma-

yan akranlarına saldırmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle yalnız ve arkadaşı olmayan çocuklar hedef olarak daha ulaşılabilir ve uygun kişi olmaktadır (Hodges ve Perry, 1999).

Çocukluk dönemi boyunca, çoğu zaman okuldaki akademik ve sosyal yaşantılar birbirleriyle etkileşim göstermekte, akran ilişkilerinin zayıf olması akademik başarıya zarar verebilmekte ve çoğunlukla okula karşı tutumunu etkilemektedir. O'Moore ve Hillery (1989) çalışmalarında çocukların % 20.8'inin akran zorbalığına maruz kaldıkları için okula gelmekten korktuklarını ve % 2.6'sının ise bu konuda daha ciddi kaygılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Ladd ve arkadaşları (1997), sürekli olarak akran zorbalığına hedef olan çocukların okula gitmek istemediklerini, akran zorbalığına hedef olma ve okuldan hoşlanma arasında olumsuz bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda akran zorbalığına hedef olan çocukların, diğer çocuklara göre daha düşük akademik başarıya sahip oldukları, aynı zamanda kendilerini de akademik açıdan yetersiz hissettikleri ortaya konmuştur (Andreou, 2000; Austin ve Joseph, 1996; Schwartz, 2000; Schwartz ve ark., 2001). Juvonen ve arkadaşları (2000) ise akran zorbalığına hedef olma ve okul başarısı arasındaki ilişkiye, psikolojik uyumun aracı olabileceğini belirterek, akran zorbalığına sürekli maruz kalan çocukların yaşantılarının stresli olduğunu ve bu stresli yaşantıların da akademik başarısızlığa yol açabildiğini belirtmişlerdir. Akran zorbalığının, kurban çocuklar kadar hem zorba hem de zorba/kurban çocukların akademik yaşantıları üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve bu çocukların kendilerini düşük akademik başarıya sahip olarak değerlendirdikleri görülmektedir (Andreou, 2000; Austin ve Joseph, 1996; Schwartz, 2000).

Akran zorbalığı uygulandığı süre içinde hem hedef olan hem de gerçekleştiren çocuk üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Yapılan araştırmalarda sözü edilen olumsuz etkilerin bireylerin yaşamında uzun yıllar devam ettiği gösterilmiştir (Olweus, 1994; Smith, Singer, Hoel ve Cooper, 2003).

Bu araştırmalar sonucunda akran zorbalığının çocuğun psikososyal uyumu, akranlarıyla ilişkileri ve okul başarısı üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve sürekli akran zorbalığına hedef olmanın zaman içinde bu alanlarda daha fazla bozulmaya yol açtığı görülmüştür. Özetlenen bulgulardan anlaşılacağı gibi son yıllarda akran zorbalığı tüm yönleriyle uluslararası literatürde yoğun biçimde ele alınmasına rağmen, Türkiye’de bu konudaki araştırmaların henüz başlangıç aşamasında ve sorunu tanımlamaktan uzak olduğu dikkati çekmektedir. Akran zorbalığının hem kısa / uzun vadeli etkilerini belirlemek hem de zorbalığa neden olan risk faktörlerini belirlemek ve bu bulgular ışığında nleme programlarını planlamak çocuklar, aileler ve eğitimciler açısından son derece önemli görünmektedir. Bu noktadan hareketle bu araştırmanın temel amacı incelenen yaş grubunda **zorba, kurban, zorba/kurban** ve **karışmayan** olarak tanımlanan akran zorbalığı gruplarını belirlemek ve bu grupları akran reddi, akran kabulü, yalnızlık ve akademik başarı açısından karşılaştırmaktır. Araştırmanın diğer amacı da akran zorbalığı gruplarındaki çocukların sosyometrik konumlarını belirlemek ve bu gruplarda yer alan çocukların hem akran zorbalığına hedef olma hem de akran zorbalığı gösterme davranışının türleri açısından bir farklılık gösterip göstermediklerini incelemektir. Belirlenen amaç çerçevesinde, araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

1. İncelenen yaş grubunda akran zorbalığına hedef olan ve akran zorbalığı uygulayan çocukların oranları nedir? Kız ve erkek çocuklar arasında akran zorbalığına hedef olma ve akran zorbalığı gösterme açısından fark var mıdır?

2. Akran zorbalığı grupları, akran kabulü, akran reddi, yalnızlık düzeyleri ve akademik başarı düzeyleri açısından farklılık göstermekte midir?

3. Akran zorbalığı gruplarının, sosyometrik statü gruplarına dağılımları nasıldır? Akran zorbalığına hedef olma ve akran zorbalığı gösterme davranışlarının türü sosyometrik statü ve cinsiyete göre değişmekte midir?

Yöntem

Örneklem

Araştırma, 2002-2003 ğretim yılı gz döneminde, Ankara’da orta sosyoekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen beş ayrı ilköğretim okulunda 5. ve 6. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Toplam 701 öğrenciden oluşan örneklem grubunun 335’i kız (% 47.8), 366’sı erkektir (% 52.2). Örneklemenin yaş ranđı 9 yıl ile 13 yıl 7 ay arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 11.1’dir (SS = .68).

Veri Toplama Araçları

Sosyal Doyum leği: Çocukların yalnızlık ve sosyal doyumsuzluk duygularını ölçmek amacıyla Asher ve Wheeler (1985) tarafından geliştirilmiş olan Sosyal Doyum leği kullanılmıştır. Ölçekte ocukların yalnızlık ve sosyal doyumsuzluk duygularıyla ilgili olarak 16 madde ve 8 dolgu maddesi olmak üzere toplam 24 madde yer almaktadır.

Asher ve Wheeler (1985), yaptıkları güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa katsayısını .90, iki yarım güvenirlik katsayısını ise .83 olarak bildirmişlerdir. Ölçeğin lkemizde geçerlik ve güvenirlik alışması Tarhan (1996) tarafından, Ankara’da 8. sınıf ğrencisi olan toplam 51 kişilik bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test yöntemi ile hesaplanan güvenirlik katsayısı .92, i tutarlığı .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerliğini belirleyebilmek amacıyla sınıf öğretmenlerine öğrencilerin bir listesi verilerek, akran ilişkileri açısından yalnız olarak düşündükleri öğrencileri belirtmeleri istenmiştir. Öğretmen raporları ve ölçek puanları arasındaki korelasyon .85 olarak bulunmuştur.

Sosyometrik Statü leği: Çocukların sosyometrik statü gruplarını belirleyebilmek amacıyla Asher ve Dodge (1986) tarafından geliştirilen sosyometrik sınıflama sistemi kullanılmıştır. Bu sistem bir değerlendirme ölçeğini ve olumlu aday gösterme (positive nomination) lmn içermektedir. Değerlendirme leği puanları her ocuk için akranlarının onunla ne kadar oynamak istediği-

ni gösteren 5'li likert tipi ölçekle, olumlu aday gösterme ölçümü ise sınıfta en çok sevdiği üç arkadaşını işaretlemesiyle elde edilmektedir. Değerlendirme ölçeğinde, her çocuk için, arkadaşları tarafından işaretlenen 1 (birlikte oynamayı hiç istemem) değerlendirmeleri toplanarak standart puanlara çevrilmekte ve böylece hoşlanmama (D-disliking) puanları oluşturulmaktadır. Olumlu aday gösterme ölçümlerinden elde edilen frekans değerleri toplanarak hoşlanma (L-liking) puanlarına dönüştürülmektedir. L ve D puanları kullanılarak da sosyal tercih (SP) ve sosyal etki (SI) puanları belirlenmektedir. Sosyal tercih, hoşlanma puanlarından (L) hoşlanmama puanlarının (D) çıkarılmasıyla belirlenmekte ve akranlarının çocuktan görece hoşlanma derecesine işaret etmektedir. Hoşlanma ve hoşlanmama puanlarının toplanmasıyla belirlenen sosyal etki ise çocukların akran grubu içinde ne kadar etkin olduklarının görece bir derecesidir. Her çocuk için akranlarının değerlendirmeleriyle bu değerler elde edildikten sonra çocuklar; popüler, reddedilmiş, ihmal edilmiş, tartışmalı ve ortalama olmak üzere beş sosyometrik statü grubundan birine yerleştirilmektedirler.

Asher ve Dodge (1986) alternatif sınıflama sisteminin, geleneksel sınıflama sistemiyle olumlu korelasyon gösterdiğini bulmuşlardır ($r = .80$, $p < .001$). Tarhan (1996) tarafından, 8. sınıf öğrencisi toplam 51 kişi üzerinde yürütülen pilot çalışma sonucunda, alternatif sosyometrik sınıflama sisteminin test-tekrar test güvenilirliği $.74$ olarak bulunmuştur.

Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği: Araştırmada akran zorbalığına hedef olan çocukları belirleyebilmek amacıyla Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Söz konusu ölçeğin uyarlama çalışması Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından Ankara'da 11-16 yaşları arasındaki 655 kız ve erkek çocuktan oluşan bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere uygulanan temel bileşenler analizi sonucunda, orijinal ölçekten farklı olarak **korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişki-**

sel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere beş faktör belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı $.86$ olarak belirlenmiştir. Faktörlerin iç tutarlık katsayılarının sırasıyla korkutma/sindirme için $.73$, alay için $.68$, ilişkisel saldırı için $.72$, açık saldırı için $.72$ ve kişisel eşyalara saldırı için $.67$ olduğu belirtilmiştir. Ölçeğin geçerliğini belirlemek amacıyla çocuklara, akran zorbalığının tanımına dayanarak akran zorbalığına maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Öğrenciler soruya verdikleri evet ya da hayır yanıtlarına göre iki gruba ayrılarak her bir alt ölçekten aldıkları puanlar açısından karşılaştırılmışlardır. Elde edilen sonuçlar bütün alt ölçekler için her iki grup arasında anlamlı bir fark olduğunu, soruya evet yanıtı verenlerin, hayır yanıtı verenlere göre akran zorbalığı alt ölçeklerinden anlamlı olarak daha yüksek puan aldıklarını göstermiştir ($p < .001$).

Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği: Akran zorbalığı gösteren çocukları belirleyebilmek amacıyla, Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilen ve Gültekin ve Sayıl'ın (2005) Türkçe'ye uyarlamasını yaptığı "Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından söz konusu ölçekteki tüm akran zorbalığına hedef olmayı ölçen soruların karşısına "Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?" sorusu eklenmiş ve bu şekilde Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği oluşturulmuştur (Ayrıntılı bilgi için bkz. Pekel, 2004). Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ile paralel olarak **korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı** olarak beş faktör belirlenmiştir.

Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı $.89$ olarak bulunmuştur. Faktörlerin iç tutarlık katsayısı sırasıyla korkutma/sindirme için $.71$, alay için $.67$, açık saldırı için $.86$, ilişkisel saldırı için $.80$ ve kişisel eşyalara saldırı için $.76$ olarak belirlenmiştir. Ölçeğin geçerliğini sınamak için öğretmenlere akran zorbalığının tanımı verilerek, her çocuğun bu davranışları arkadaşlarına ne kadar yaptığını değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmen değerlendirmeleri ile çocukların akran zorbalığı gösterme puanla-

rı arasındaki korelasyon .51 olarak belirlenmiştir ($p < .001$).

İşlem

Uygulamanın yapılabilmesi için gerekli izinler alındıktan sonra ilgili okullara gidilerek sosyometrik ölçüm için sınıf listeleri ve her öğrencinin genel akademik başarı ortalaması okul idarelerinden temin edilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları çocuklara grup halinde uygulanmıştır. Ölçeklerin hepsinin birlikte yanıtlanmasının uzun sürmesi nedeniyle uygulama iki ayrı oturumda yapılmıştır. Her ölçeğin başında çocuklara, nasıl yanıtlayacaklarını anlatan yönergeler verilerek önce bunu okumaları istenmiştir. Daha sonra anlamalarını kolaylaştırmak için her ölçekten örnek sorular ya da durumlar verilerek tahtada tekrar anlatılmıştır. Akran Zorbaları Ölçeklerini yanıtlarken doğabilecek, sosyal istenilirlilik ya da cezalandırılmaktan korkma durumlarını engellemek için bu ölçeklerde çocukların kimlikleriyle ilgili bilgi vermeleri istenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan çocuklar, “Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği”nden ve “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği”nden aldıkları puanlara göre kurban, zorba, zorba/kurban ve karışmayan olarak dört gruba ayrılmışlardır. Akran zorbalığına maruz kalma puanları ortalamasının bir standart sapma üstünde olan çocuklar **kurban**, akran zorbalığı gösterme puanları ortalamasının bir standart sapma üstünde olan çocuklar **zorba**, hem akran zorbalığına maruz kalma puanları hem de akran zorbalığı gösterme puanları ortalamasının bir standart sapma üstünde olan çocuklar **zorba/kurban** ve bunların dışında kalan çocuklar ise **karışmayan** olarak gruplandırılmışlardır. Araştırmanın ilk sorusuna cevap aramak amacıyla bu gruplarda yer alan çocukların hem örneklem içindeki hem de cinsiyete göre frekansları ve oranları belirlenmiştir. Betimsel istatistikler Tablo 1’de verilmiştir.

Kurban, zorba, zorba/kurban ve karışmayan grupta yer alan kız ve erkek öğrenciler X^2 testi ile

Tablo 1

Akran Zorbalarına Hedef Olma ve Akran Zorbaları Uygulama Oranlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

	Kız	Erkek	Toplam
Kurban	38 % 5.4	27 % 3.9	65 % 9.3
Zorba	9 % 1.3	44 % 6.3	53 % 7.6
Zorba/Kurban	12 % 1.7	33 % 4.7	45 % 6.4
Karışmayan	276 % 39.3	262 % 37.4	538 % 76.7

karşılaştırılmış, yalnızca zorba ($X^2(3) = 23.11$, $p < .001$) ve zorba/kurban ($X^2(3) = 9.09$, $p < .01$) grupta yer alan erkek çocukların kız çocuklarından daha fazla olduğu görülmüştür.

Ayrıca kız ve erkek öğrencilerin akran zorbalığına hedef olma ve akran zorbalığı gösterme puanlarına t testi uygulanmış; akran zorbalığına hedef olma açısından anlamlı bir farklılık elde edilmiş, ancak akran zorbalığı gösterme açısından kız ve erkek öğrenciler arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür ($t = -6.93$, $p < .001$). Erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha fazla akran zorbalığı göstermektedirler.

Akran zorbalığı grupları arasında akran kabulü, akran reddi, yalnızlık ve akademik başarı açısından farklılık olup olmadığını belirlemek için tek yönlü MANOVA analizi yapılmıştır. Akran kabulü ve akran reddi değişkenleri analize dahil edilirken çocukların olumlu aday gösterme ve olumsuz aday gösterme puanları standart puanlara çevrilmiştir. Bu yöntem çeşitli araştırmalarda benzer şekilde kullanıldığı için (örn., Crick ve Bigbee, 1998; Graham ve Juvonen, 1998) çocukların standart olumlu aday gösterme puanları akran kabulü puanları olarak, standart olumsuz aday gösterme puanları ise akran reddi puanları olarak ele alınmıştır. Analiz sonuçları, akran zorbalığı gruplarının akran kabulü, akran reddi, yalnızlık ve akademik başarı

değişkenlerinin tümü üzerinde anlamlı etkisinin olduğunu göstermektedir; $F(12, 545) = 5.02$; $p < .001$. İleri ANOVA sonuçlarına göre, akran zorbalığı grupları arasında akran kabulü açısından anlamlı bir fark elde edilmemiş, ancak akran reddi puanları açısından anlamlı bir fark elde edilmiştir; $F(3, 209) = 4.93$; $p < .01$. Tukey testi kullanılarak yapılan çoklu karşılaştırmalara göre; zorba/kurban çocuklar ile karışmayan çocuklar ($q(3, 209) = 5.41$; $p < .01$) arasındaki fark anlamlıdır. Bu sonuçlara göre zorba/kurban çocukların karışmayan çocuklara göre akran reddi puanları daha yüksektir. Akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukların yalnızlık puanları açısından da gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür; $F(3, 209) = 17.22$, $p < .001$. Tukey testi kullanılarak yapılan çoklu karşılaştırmalara göre, kurban çocuklar ile hem zorba çocuklar ($q(3, 209) = 5.70$; $p < .01$) hem de karışmayan çocuklar arasındaki fark anlamlıdır ($q(3, 209) = 7.46$; $p < .01$). Aynı zamanda zorba/kurban çocuklar ile hem zorba ($q(3, 209) = 6.75$; $p < .01$) hem de karışmayan çocuklar arasındaki fark da anlamlıdır ($q(3, 209) = 8.30$; $p < .01$). Buna göre hem kurban hem de zorba/kurban çocukların, zorba ve karışmayan çocuklara göre yalnızlık puanları daha yüksektir. Son olarak kurban, zorba, zorba/kurban ve karışmayan çocukların aka-

demik başarı puanları açısından elde edilen bulgular, gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur; $F(3, 209) = 2.68$, $p < .05$. Tukey testi kullanılarak yapılan çoklu karşılaştırmalara göre zorba/kurban çocuklar ile karışmayan çocuklar arasındaki fark anlamlıdır ($q(3, 209) = 3.72$; $p < .05$). Bu sonuçlara göre karışmayan gruptaki çocukların akademik başarı puanları zorba/kurban çocuklara göre daha yüksektir.

Araştırmanın son sorusuna yanıt aramak amacıyla çocukların sosyometrik statü gruplarına dağılım oranlarına bakılmıştır. Buna göre çocuklar olumlu aday gösterme ve olumsuz aday gösterme puanları ile elde edilen sosyal tercih ve sosyal etki puanlarına göre beş sosyometrik statü grubundan birisine yerleştirilmişlerdir. Dağılım oranları ve frekansları Tablo 2’de sunulmuştur.

Akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukların sosyometrik statü gruplarına dağılımlarında anlamlı olarak bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere öncelikle bağlantısız çok sayıda örneklem için X^2 testi uygulanmıştır. Ancak tartışmalı grupta yeterli sayıda öğrenci olmadığı için bu grup analize dahil edilmemiştir. Ayrıca karışmayan grupta toplam 538 öğrenci yer aldığı için diğer akran zorbalığı gruplarıyla karşılaştırabilmek amacıyla bu gruptan seçkisiz olarak 60 öğrenci seçilmiştir. Ak-

Tablo 2

Akran Zorbalığı Gruplarının Sosyometrik Statüye Göre Frekansları ve Oranları

	Sosyometrik Statü Grupları					
	Popüler	Reddedilmiş	İhmal Edilmiş	Tartışmalı	Ortalama	Toplam
Kurban	12 (5.6)	23 (10.6)	8 (3.7)	2 (0.9)	17 (7.9)	62 (28.7)
Zorba	16 (7.4)	15 (6.9)	8 (3.7)	3 (1.4)	10 (4.6)	52 (24.1)
Akran Zorbalığı Grupları						
Zorba/Kurban	9 (4.2)	21 (9.7)	3 (1.4)	2 (0.9)	7 (3.2)	42 (19.4)
Karışmayan	19 (8.8)	10 (4.6)	8 (3.7)	1 (0.5)	22 (10.2)	60 (27.8)
Toplam	56 (25.9)	69 (31.9)	27 (12.5)	8 (3.7)	56 (25.9)	216 (100)

ran zorbalığı gruplarının sosyometrik statü gruplarına dağılımları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur; $X^2(9) = 18.19, p < .05$. Akran zorbalığı grupları, her biri kendi içinde sosyometrik statü gruplarına dağılımları açısından da X^2 testi ile karşılaştırılmıştır. Buna göre akran zorbalığı gruplarının, sosyometrik statü gruplarına dağılımlarına ilişkin anlamlı farklılıklar, kurban ($X^2(3) = 8.40, p < .05$); zorba/kurban ($X^2(3) = 18.00, p < .001$) ve karışmayan ($X^2(3) = 9.41, p < .05$) gruplar açısından elde edilmiştir. Kurban, zorba/kurban ve karışmayan çocukların sosyometrik statü gruplarına dağılımları açısından elde edilen farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla X^2 tek örneklem ve binomial testleriyle ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, kurban çocuklar, ihmal edilmiş statüye göre reddedilmiş statüde daha fazla oranda yer almaktadır; $X^2(1) = 7.24, p < .01$. Zorba/kurban çocuklar, popüler statüye göre reddedilmiş statüde; $X^2(1) = 4.80, p < .05$; ihmal edilmiş statüye göre reddedilmiş statüde; $Z = -3.47, p < .05$; ortalama statüye göre reddedilmiş statüde daha fazla yer almaktadır; $X^2(1) = 7.00, p < .01$. Buna göre zorba/kurban çocukların, tüm diğer sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla oranda reddedilmiş statüde yer aldıkları söylenebilir. Karışmayan grupta yer alan çocuklar ise ihmal edilmiş statüye göre popüler statüde; $X^2(1) = 4.48, p < .05$; reddedilmiş statüye göre ortalama statüde; $X^2(1) = 4.50, p < .05$; ihmal edilmiş statüye göre ortalama statüde daha fazla yer almaktadır; $X^2(1) = 6.52, p < .05$. Bir başka deyişle, karışmayan grupta yer alan çocukların, reddedilmiş ve ihmal edilmiş statüye göre daha fazla oranda popüler ve ortalama statüde yer aldıkları söylenebilir.

Araştırmanın son sorusu çerçevesinde ayrıca akran zorbalığına hedef olma ve akran zorbalığı gösterme ölçeklerinin alt boyutlarına 4 (Sosyometrik Statü) x 2 (Cinsiyet) faktörlü iki ayrı MANOVA uygulanmıştır. Sosyometrik statü gruplarından tartışmalı statüde yeterli sayıda öğrenci olmadığı için bu grup analize dahil edilmemiştir. Ak-

ran zorbalığına hedef olma açısından analiz sonuçları, sosyometrik statünün korkutma/sindirme, alay, açık saldırı, ilişki ve özel eşyalara saldırı alt boyutlarının tümü üzerinde anlamlı etkisi olduğunu göstermektedir, $F(15, 541) = 3.07; p < .001$. Cinsiyetin de akran zorbalığına hedef olmanın alt boyutları üzerinde anlamlı etkisi olduğu ($F(5, 196) = 5.34; p < .001$); ancak sosyometrik statü ve cinsiyetin ortak etkisinin anlamlılığa ulaşmadığı görülmektedir. Bu noktada, MANOVA'da gözlenen anlamlı etkilerin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan ileri ANOVA sonuçlarına göre, sosyometrik statünün korkutma/sindirme ($F(3, 200) = 15.01; p < .001$); alay ($F(3, 200) = 3.86; p < .01$); açık saldırı ($F(3, 200) = 6.21; p < .001$); ilişkisel saldırı ($F(3, 200) = 3.88; p < .01$) ve özel eşyalara saldırı ($F(3, 200) = 4.03; p < .01$) üzerinde temel etkisinin anlamlı olduğu gözlenmektedir. Tukey testi kullanılarak yapılan çoklu karşılaştırmalara göre reddedilmiş statüdeki çocuklar popüler ($q(3, 200) = 8.97; p < .01$), ihmal edilmiş ($q(3, 200) = 6.61; p < .01$) ve ortalama gruptaki ($q(3, 200) = 8.31; p < .01$) çocuklara göre daha fazla korkutma/sindirme türündeki saldırılara maruz kalmaktadırlar. Açık saldırı açısından ise reddedilmiş çocukların popüler ($q(3, 200) = 5.25; p < .01$), ihmal edilmiş ($q(3, 200) = 3.83; p < .05$) ve ortalama gruptaki ($q(3, 200) = 4.55; p < .01$) çocuklara göre daha fazla açık saldırılara maruz kaldıkları bulunmuştur. Benzer şekilde reddedilmiş statüdeki çocukların ilişkisel saldırı açısından popüler ($q(3, 200) = 4.05; p < .05$) ve ortalama çocuklara ($q(3, 200) = 3.63; p < .05$) göre; kişisel eşyalara saldırı açısından ise yalnızca popüler çocuklara ($q(3, 200) = 4.67; p < .01$) göre daha fazla bu tür saldırılara maruz kaldıkları görülmüştür.

Alay ve ilişkisel saldırı alt boyutlarında gözlenen cinsiyet temel etkisi (sırasıyla, $F(1, 200) = 7.56; p < .01$; $F(1, 200) = 7.92; p < .01$) kızların hem alay (4.61) hem de ilişkisel saldırı (4.31) açısından erkeklere (sırasıyla, 3.56; 3.34) kıyasla bu türden akran zorbalığına daha fazla hedef olduğunu göstermektedir.

Akran zorbalığı gösterme açısından analiz sonuçları, sosyometrik statünün alt boyutların tümü üzerindeki etkisinin anlamlılığa ulaşmadığını göstermekle birlikte, ($F(15, 541) = 1.60; p > .07$), [korkutma/sindirme] alt boyutu açısından sosyometrik statü gruplarının farklılaştığı gözlenmektedir ($F(3, 200) = 3.43; p < .05$). Ortalamalar arası karşılaştırmalara göre reddedilmiş çocuklar popülürler ($q(3, 200) = 5.83; p < .01$), ihmal edilmiş ($q(3, 200) = 4.15; p < .05$) ve ortalama gruptaki ($q(3, 200) = 5.25; p < .01$) çocuklara göre daha fazla korkutma/sindirme türünde saldırılarda bulunmuşlardır.

Cinsiyetin ise akran zorbalığı göstermenin alt boyutları üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($F(5, 196) = 9.14; p < .001$). **Korkutma/sindirme** alt boyutu açısından gözlenen cinsiyet temel etkisi, ($F(1, 200) = 28.76; p < .001$) erkeklerin (**3.22**) kızlara (**1.15**) kıyasla, **alay** alt boyutu açısından ($F(1, 200) = 10.61; p < .001$) erkeklerin (**3.78**) kızlara (**2.63**) kıyasla, **açık saldırı** alt boyutu açısından ($F(1, 200) = 40.28; p < .001$) erkeklerin (**4.44**) kızlara (**1.78**) kıyasla ve **ilişkisel saldırı** alt boyutu açısından ($F(1, 200) = 5.94; p < .05$) erkeklerin (**1.39**) kızlara (**.95**) kıyasla daha yüksek puan aldığını göstermektedir. Bu sonuçlar erkeklerin kızlara göre korkutma/sindirme, alay, açık saldırı ve ilişkisel saldırı türünden akran zorbalığı davranışlarını daha fazla gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Tartışma

Araştırmamızın bulguları çocukların % 7.6'sının zorba, % 9.3'ünün kurban ve % 6.4'ünün de zorba/kurban statüsünde olmak üzere toplam % 23.3'ünün akran zorbalığı olayına karıştıklarını göstermektedir. Çalışmamızda elde edilen bu sonuç son otuz yıldır hem uluslararası literatürde akran zorbalığının sıklığını ve yaygınlığını belirlemeye yönelik çok sayıda çalışmadan elde edilen bulguları desteklemekte (örn., Andreou, 2000; Karatzias ve ark., 2002; Olafsen ve Viemerö, 2000; Olweus, 1980; 1994; O'Moore ve Hillery, 1989;

Perry ve ark., 1988; Schwartz ve ark., 2001; Whitney ve Smith, 1993; Wolke ve ark., 2001) hem de Türkiye'de henüz daha sınırlı sayıda çalışmadan elde edilen bulgularla uyum göstermektedir (Çınkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003; Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005; Kapıcı, 2004; Yıldırım, 2001). Sözü edilen çalışmalarda çocukların ve ergenlerin psikososyal uyumu, okul başarısı ve sosyal ilişkilerine önemli bir tehdit olarak tespit edilen akran zorbalığının, mevcut bulgular birlikte değerlendirildiğinde ülkemizde ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki öğrenciler için de aynı oranda tehdit oluşturduğu söylenebilir.

Akran zorbalığına hedef olmanın, erkek çocuklar arasında daha yaygın olduğu yönünde araştırma bulguları yer almakla birlikte (Boulton ve Underwood, 1992; Juvonen ve ark., 2000; Sutton ve Smith, 1999), yapılan araştırmaların bir kısmı da akran zorbalığına hedef olma açısından cinsiyetler arasında fark olmadığını; (Andreou, 2000; Austin ve Joseph, 1996; Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005; Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002; Mynard ve Joseph, 2000; Pellegrini ve ark., 1999) ancak kız ve erkek çocukların farklı türdeki akran zorbalığı davranışlarına maruz kaldığı görüşünde birleşmektedir (Björkqvist ve ark., 1992; Crick ve Grotpeter, 1995; Dölek, 2002). Bu çalışmada da literatürdeki yaygın görüşü destekler nitelikte genel olarak akran zorbalığına hedef olma puanları açısından kız ve erkek çocuklar farklılaşmamıştır. Buna göre, akran zorbalığına hedef olmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkisinin her iki cinsiyet için de varolduğu, bir başka deyişle, eşit oranda riskte oldukları söylenebilir. Bununla birlikte araştırmamızda ilişkisel saldırı ve sözel saldırı (alay) türündeki davranışlara kızların erkeklere göre daha fazla hedef olduğu görülmüştür. Elde edilen bu yöndeki bulgu, Türkiye'de 10-11 yaşları arasındaki erkek çocukların sözel zorbalığa kızlardan daha fazla maruz kaldığını gösteren bir araştırma bulgusuyla (Kapıcı, 2004) çelişmekle birlikte, farklı kültürlerde (Björkqvist ve ark., 1992; Crick ve Grotpeter, 1995; Whitney & Smith, 1993) ve Türkiye'deki

diğer bazı araştırma bulgularıyla örtüşmektedir (Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005).

Çalışmamızda hem genel olarak akran zorbalığı gösterme davranışında hem de zorba/kurban statüsünde cinsiyetler arasındaki fark oldukça belirginleşmektedir. Mevcut araştırmada önceki araştırmalarla paralel olarak erkek çocukların, kız çocuklara göre daha fazla akran zorbalığı gösterdikleri belirlenmiştir (Austin ve Joseph, 1996; Boulton ve Smith, 1994; Boulton ve Underwood, 1992; Dölek, 2002; Olafsen ve Viemerö, 2000; Olweus, 1994; Pellegrini ve ark., 1999; Whitney ve Smith, 1993). Aynı zamanda literatürü destekler biçimde erkek çocuklar, kız çocuklara göre korkutma/sindirme ve açık saldırı gibi akran zorbalığının fiziksel ve doğrudan biçimde uygulanmasını içeren davranışları daha fazla göstermişlerdir (Lagerspetz ve ark., 1988; Mynard ve Joseph, 2000; Rigby, 2002; Whitney ve Smith, 1993). Bu durum bir ölçüde toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi çerçevesinde açıklanabilir. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren, belli davranışların yapılması ya da yapılmamasını öğrenmekte ve kız çocukların saldırgan, özellikle “fiziksel taşkınlığı” içeren davranışlar göstermeleri büyük bir sosyal baskıyla karşılaşmaktadır. Bu sosyal baskının bir sonucu olarak kız çocuklar, erkek çocuklara göre saldırgan davranışlarını rapor etmekten daha fazla çekinmiş olabilirler. Ancak araştırmamızda ilginç olarak erkekler alay ve ilişkisel saldırı gibi akran zorbalığı davranışlarını da kızlara göre daha fazla göstermişlerdir. Elde edilen bu yöndeki bulgu, kızların genellikle iftira etmek, dedikodu yaymak ve arkadaş ilişkilerini etkilemek gibi akran zorbalığının daha fazla sosyal ilişkileri etkilemeyi ve sözel saldırıyı içeren biçimlerini kullandıkları yönündeki bulgularla ters düşmektedir (Cairns ve ark., 1989; Rigby, 2002). Bununla birlikte bazı araştırma bulguları (örn., Lagerspetz ve ark., 1988) henüz bu yaş grubunda sözel saldırı açısından cinsiyetlerin farklılaşmadığını, bu ayırımı yaş ilerledikçe daha belirgin hale geldiğini, ayrıca kız çocukların da akran zorbalığının dolaylı biçimlerini çocukluk dönemine göre ergenlik döneminde

daha fazla gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Cairns ve ark., 1989).

Çalışmamızda kurban ve zorba/kurban çocukların, zorba ve karışmayan çocuklara göre daha yalnız oldukları yönündeki bulgu ilgili çalışmaların sonuçlarıyla tutarlık göstermektedir (Graham ve Juvonen, 1998). Bu bağlamdaki çalışmalar bireysel özelliklerin ve akranlarla olan ilişki örüntülerinin akran zorbalığına yalnızca hedef olan çocuklarda daha da önemli olduğuna işaret etmektedir. Saldırgan çocuklar davranışları nedeniyle kendisinden öç alması ya da kendisini dışlaması konusunda herhangi bir endişe duymadan, yakın bir arkadaşına sahip olmayan ve onun koruyucu gücünden yararlanamayan akranlarına saldırmayı tercih edebilmekte; böylelikle olumlu sosyal desteği olmayan yalnız çocuklar kurban olarak çok daha kolay ulaşılabilir bir hedef haline gelmektedirler (Dölek, 2002; Hodges ve ark., 1997; Kochenderfer ve Ladd, 1997; Schwartz ve ark., 1999). Dolayısıyla önleyici programlar çerçevesinde bu tür davranışlara maruz kalan çocuklara destekleyici bir arkadaş grubuna ait olma ve arkadaş edinme konusunda hem sözel hem de sözel olmayan (beden dilini kullanmayı içeren) etkili iletişim becerileri kazandırmanın önemli bir kez daha görülmektedir.

Akran reddi ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda akranları tarafından reddedilen çocukların diğer çocuklara göre daha fazla yalnız oldukları bulunmuştur (Asher ve Wheeler, 1985; Tarhan, 1996). Akran reddinin akran kabulüne göre zorbalıkla daha güçlü bir ilişkisi olduğu (Perry ve ark., 1988) ve araştırmamızda zorba/kurban gruptaki çocukların daha yoğun olarak akranları tarafından reddedildiği dikkate alındığında, bu çocukların yalnızlık duygusu hissetmeleri oldukça makul gözükmektedir. Aynı zamanda bu çalışmada kurban çocukların da yalnız oldukları ancak zorba/kurban çocuklar kadar reddedilmedikleri belirlenmiştir. Zorba/kurban ve kurban çocuklar arasında elde edilen bu ayırım farklı yalnızlık duyguları yaşadıklarını düşündürmektedir. Asher, Parkhurst, Hymel ve Williams (1990) sosyal yalnızlık ve duy-

gusal yalnızlığın farklı kavramlar olduğuna dikkat çekerek sosyal yalnızlığı bir grubun üyesi olmama ya da sosyal ilişkilerin olmaması olarak tanımlarken, duygusal yalnızlığın bir kişiyle yakın bir bağlanmanın, yakınlığın olmaması olarak tanımlamışlardır. Buna göre kurban çocuklar duygusal yalnızlık yaşarken, zorba/kurban çocuklar daha ziyade sosyal yalnızlık yaşıyor olabilirler.

Akademik başarı açısından zorba/kurban gruptaki çocukların diğer gruplardaki çocuklardan farklılaştığı yönündeki bulgu literatürdeki bazı bulgularla kısmen paralellik gösterirken, genel olarak farklılık teşkil etmektedir. Yapılan çalışmalarda akran zorbalığına maruz kalan çocukların, akran zorbalığına maruz kalmayan çocuklara göre akademik başarılarının daha düşük olduğu (Juvonen ve ark., 2000; Kochenderfer ve Ladd, 1996; Schwartz ve ark., 2001); kurban çocukların yanısıra akran zorbalığı ve saldırgan davranış gösteren çocukların da düşük akademik başarı gösterdikleri belirlenmiştir (Andreou, 2000; Austin ve Joseph, 1996; Parker ve Asher, 1987). Araştırmamızın sonuçlarına göre ise kurban ve zorba çocukların akademik başarılarının diğer çocuklara göre düşük olmadığı bulunmuştur. Dolayısıyla akademik başarıya ilişkin elde edilen bu sonucun sadece akran zorbalığına maruz kalındığında veya akran zorbalığı gösterildiğinde ortaya çıkmadığı, iki yaşantının aynı anda varolmasının bu olumsuz etkiyi ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Ayrıca akademik başarıya ilişkin elde edilen bu bulgu akran reddi açısından değerlendirildiğinde, zorba/kurban çocukların tüm diğer akran zorbalığı gruplarına göre daha fazla oranda reddedilmiş statüde yer aldıkları gözlenmiştir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar çocukluk dönemindeki akran reddi ile oldukça güçlü ilişki gösteren değişkenlerden birisinin okulla bağlantılı olduğunu ve bu dönemdeki akran reddinin akademik güçlükleri, devamsızlığı, okuldan uzaklaşma isteğini ve okulu bırakma oranının yüksek olmasını tutarlı olarak yordadığını göstermektedir (DeRosier, Kuppertsmidt ve Patterson, 1994; Ladd ve ark., 1997; Ladd, Birch ve Buhs, 1999). Araştırmacılar

sınıf ortamında çocukların derslerle ilgili olarak birbirlerine yardımcı olduklarını, ders notu ve kitap gibi çeşitli kaynakları, önemli bilgileri paylaştıklarını ve derslerle ilgili olarak birbirlerine model olduklarını belirtmektedirler (Wentzel, 1991). Dolayısıyla akranları tarafından reddedilen çocukların bu işbirliğinden yoksun kalmaları zorba/kurban statüsündeki çocukların akademik başarılarını olumsuz yönde etkileyen bir başka faktör olarak düşünülebilir.

Akran zorbalığı grupları sosyometrik statü gruplarına dağılımları açısından incelendiğinde, zorba/kurban çocukların tüm diğer sosyometrik statü gruplarına göre reddedilmiş statüde daha fazla oranda yer aldıkları görülmektedir. Bu çocukların, hem anlamlı olarak daha fazla oranda reddedilmiş statüde yer almaları, hem de diğer çocuklara göre daha yüksek düzeyde akran reddi yaşamaları bu yöndeki araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Andreou, 2000; Perry ve ark., 1988; Warden ve Mackinnon, 2003). Bizim araştırmamızda olduğu gibi bazı çalışmalarda akran reddini hem sürekli hem de kategorik olarak değerlendirmenin önemi vurgulanmakta; akran reddini daha şiddetli yaşayan çocukların zorba ve kurban statüsünde olma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve ilişkisel saldırganlık ve içselleştirme problemlerini daha yoğun yaşadıkları oysa düşük düzeyde reddedilen çocukların bu problemleri yaşamadığı ileri sürülmektedir. Aynı zamanda araştırmalar akran reddinin düşük sosyo-ekonomik düzey ve saldırganlık gibi onunla ilişkili diğer sorunların basit bir doğurgusu olmadığını, tam aksine gelecekteki uyum problemlerine tek başına ve bağımsız olarak katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (DeRosier ve ark., 1994; DeRosier ve Thomas, 2003). Araştırma bulgularımızda reddedilmiş statüde yer alan çocukların hem fiziksel olarak hem de sosyal ilişkilerine zarar verebilecek türden davranışları içeren korkutma/sindirme, açık saldırı, alay ve ilişkisel saldırıya daha fazla hedef oldukları açıkça ortaya konmuştur. Aynı zamanda bu statüde yer alan çocuklar şiddetin doğrudan, açık açık ve fiziksel yoldan istenç-

li olarak ve genellikle grup halinde uygulandığı korkutma/sindirme gibi davranışları da akranlarına daha fazla göstermişlerdir.

Araştırmada ayrıca kurban çocukların yalnızca ihmal edilmiş statüye göre daha fazla oranda reddedilmiş statüde oldukları, akran zorbalığı olayına karışmayan çocukların ise diğer sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla oranda popüler ve ortalama statüde yer aldıkları görülmektedir. Bu durum, çocukların akran zorbalığına hedef olma ve bu tür davranışları gösterme olaylarına karışmadıkları için akran grubundaki statülerine olumlu biçimde yansımış olabileceğini düşündürmektedir. Diğer taraftan zorba çocukların, sosyometrik statü gruplarına dağılımları açısından anlamlı bir fark elde edilmemesi ve genel eğilime bakıldığında popüler ve reddedilmiş statüde yer alan çocukların sayı olarak birbirine oldukça yakın olmaları dikkat çekicidir (Bkz. Tablo 2). Bazı araştırmalarda, akran zorbalığı gösteren çocukların, akranları tarafından reddedildikleri ya da düşük oranda kabul gördükleri ortaya konurken (Austin ve Joseph, 1996; Perry ve ark., 1988; Schwartz, 2000); bir grup çalışmada ise genel bir görüş birliğinden söz edilmemektedir. Örneğin, Cairns ve arkadaşları (1988) bazı zorba çocukların, diğer saldırgan çocuklar tarafından arkadaş olarak tercih edildiklerini ve üstelik kendi gruplarında popüler olabildiklerini belirtmişlerdir. Pellegrini ve arkadaşları (1999) da zorba çocukların, genellikle diğer zorba çocuklarla arkadaş olduklarını ve akran gruplarının çoğunluğu tarafından reddedilseler bile diğer saldırgan çocuklarla birlikte olduklarını belirtmişlerdir. Bununla beraber akranlarının hemen hepsi tarafından reddedilen zorba bir çocuğun, hem destekleyicilerinin hem de diğer çocukların tepkisi olmadan kurban bir çocuğa karşı olumsuz davranışlar gösterebilmesi oldukça güç gözükmektedir. Dolayısıyla bu çocukların, tüm akranları tarafından popüler olarak değerlendirilmeseler bile büyük oranda akran reddi yaşamadıkları düşünülmektedir. Bu durum sosyometrik statü dağılımı açısından mevcut araştırmanın bulguları da dikkate alındığında, zorba çocukların olumsuz

davranışlarına nasıl devam edebildiklerini bir ölçüde açıklayabilir. Dolayısıyla hem okul yönetimi hem de ebeveynler tarafından bu tür davranışlar sergileyen çocuklara önleyici programlar dahilinde müdahale etme son derece önemli görünmektedir. Bu çerçevede antisosyal akranlar yerine olumlu sosyal davranışlar sergileyen akranlarla yakın ilişki kurmanın önemini hatırlatma, çocukların saldırgan davranışlarını açık ifadelerle uyarma, bu tür davranışlara maruz kalan akranlarının neler hissettiği konusunda duyarlı hale getirme ve sağlıklı iletişim yolları kullanarak onlara model olma önerilerden bazılarıdır.

Özetle, bu araştırmada 11 ve 12 yaş grubundaki çocukların akran zorbalığı gruplarına dağılım oranlarını belirlemek ve bu grupları çeşitli psikolojik değişkenler açısından incelemek hedeflenmiştir. Araştırmada zorba, kurban ve zorba/kurban rolünde akran zorbalığı olayına karışan çocukların toplam oranının % 23.3 gibi önemli bir yüzdeyi oluşturduğu dikkati çekmektedir. Bu durum Türkiye'deki mevcut bulgularla birlikte değerlendirildiğinde yaklaşık her 4 ya da 5 çocuktan birinin akran zorbalığının belirlenen olumsuz etkilerine maruz kaldığını düşündürmektedir. Cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise erkeklerin hem zorba hem de zorba/kurban statüsünde kızlara göre daha fazla oranda yer almaları; bunun yanısıra kızlara kıyasla akran zorbalığının tüm alt boyutlarını içeren davranışları daha fazla göstermeleri akran zorbalığının olumsuz etkilerine ilişkin biraz daha fazla risk altında olduklarına işaret edebilir. Çalışmamızda literatürdeki yaygın araştırma bulgularını destekler biçimde zorba/kurban çocuklar bu olaya herhangi bir şekilde karışmayan çocuklarla karşılaştırdıklarında daha yalnız, daha fazla oranda reddedilmiş ve daha düşük akademik başarıya sahip olarak müdahale ve yardımın öncelikli olduğu bir grubu temsil etmektedir. Benzer şekilde reddedilmiş statüdeki çocukların da hem akran zorbalığına hedef olma hem de bu tür davranışları gösterme açısından dezavantajlı bir grup olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili çalışmaların ülkemizde henüz başlangıç aşamasında olduğu dikkate alındığında, Türkiye'de

ilköğretim çağındaki çocukların ne ölçüde ve ne tür akran zorbalığı davranışlarına hedef oldukları ve sergilediklerini ortaya koyması; aynı zamanda araştırmada ele alınan yalnızlık ve akran reddi gibi değişkenlerin akran zorbalığında risk faktörü olabileceğine ilişkin mevcut araştırma bulgularını desteklemesi bu araştırmanın literatüre sağladığı katkılar olarak söylenebilir. Okul yönetimlerinin öğrencilerin ailelerini de dahil ederek geliştirecekleri programlar ve politikalar ile çocukların okulda kendilerini mutlu, rahat ve güvende hissetmelerini sağlamaları akran zorbalığını önleme çalışmalarının başarısı açısından önemli görülmektedir.

Son olarak iki önemli noktaya değinmekte yarar görülmektedir. Bunlardan birincisi araştırmada akran zorbalığı gruplarının belirlenmesinde yalnızca katılımcılara kendini bildirim türünde ölçekler uygulanmıştır. Söz konusu ölçme araçlarının Türkiye’de bu konuda yapılacak çalışmalar için oldukça elverişli ve kapsamlı olduğu saptanmakla birlikte, özellikle akran zorbalığı gösteren grupları belirlemede akran ve öğretmen bildirimine dayalı ölçeklerden de yararlanılması ya da bireysel görüşme ve gözlem gibi paralel yöntemlerin kullanılması daha ayrıntılı bilgi sağlayabilir. İkincisi ise akran zorbalığı gruplarında yer alan katılımcı sayısının yeterince büyük olmaması çalışmada ele alınan değişkenlerin birbirleri ile olan etkileşimlerini ve özellikle de akran reddinin bu değişkenlerle olan ilişkisinin yönünü belirlemeye olanak vermemiştir. İleride özellikle boylamsal yöntem kullanılarak planlanacak yeni çalışmalarla akran reddi ve kabulünün okulla bağlantılı değişkenler ve çocuğun psikososyal uyumu üzerindeki etkisini incelemek önemli görünmektedir.

Kaynaklar

- Andreou, E. (2000). Bully/victim problems and their association with psychological constructs in 8-to 12 year-old Greek schoolchildren. *Aggressive Behavior*, 26, 49-56.
- Asher, S. R. & Dodge, K.A. (1986). Identifying children who are rejected by their peers. *Developmental Psychology*, 22, 444-449.
- Asher, S. R., Parkhurst, J.T., Hymel, S. & Williams, G.A. (1990). Peer rejection and loneliness in childhood. In S. R. Asher ve J. D. Coie (Eds.), *Peer rejection in childhood*. New York: Cambridge University Press, 253-273.
- Asher, S. R. & Wheeler, V.A. (1985). Children’s loneliness: A comparison of rejected and neglected peer status. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 53, 500-505.
- Austin, S. & Joseph, S. (1996). Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year olds. *British Journal Of Educational Psychology*, 66, 447-456.
- Berger, K. S. ve Thompson, R.A. (1998). *The developing person through the life span* (4th ed.). New York: Worth Publishers.
- Björkqvist K., Lagerspetz, K. M. J. & Kaukiainen, A. (1992). Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends regarding direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
- Boivin, M., Hymel, S. & Bukowski, W.M. (1995). The roles of social withdrawal, peer rejection, and victimization by peers in predicting loneliness and depressed mood in childhood. *Development and Psychopathology*, 7, 765-785.
- Boulton, M. J. (1999). Concurrent and longitudinal relations between children’s playground behavior and social preference, victimization, and bullying. *Child Development*, 70, 944-954.
- Boulton, M. J. & Smith, P.K. (1994). Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *British Journal of Developmental Psychology*, 12, 315-329.
- Boulton, M. J. & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.
- Bowers, L., Smith, P.K. & Binney, V. (1994). Perceived family relationships of bullies, victims and bully/victims in middle childhood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 215-232.
- Cairns, R. B., Cairns, B. D., Neckerman, H. J., Ferguson, L. L. & Gariépy, J. (1989). Growth and aggression: 1. Childhood to early adolescence. *Developmental Psychology*, 25, 320-330.
- Cairns, R. B., Cairns, B.D., Neckerman, H.J., Gest, S.D. & Gariépy, J. (1988). Social networks and aggressive behavior: Peer support or peer rejection?. *Developmental Psychology*, 24, 815-823.

- Crick, N. R. & Bigbee, M.A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*, 337-347.
- Crick, N. R. & Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development, 66*, 710-722.
- Çinkır, Ş. & Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 34*, 236-253.
- DeRosier, M. E., Kupersmidt, J. B. & Patterson, C. P. (1994). Children's academic and behavioral adjustment as a function of the chronicity and proximity of peer rejection. *Child Development, 65*, 1799-1813
- DeRosier, M. E. & Thomas, J. M. (2003). Strengthening sociometric prediction: Scientific advances in the assesment of children's peer relations. *Child Development, 75*, 1379-1392.
- Dölek, N. (2002). Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Graham, S. & Juvonen, J. (1998). Self-blame and peer victimization in middle school: An attributional analysis. *Developmental Psychology, 34*, 587-599.
- Gültekin, Z & Sayıl, M. (2005). Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları, 15*, 47-61.
- Heaven, P. C. L., Caputi, P., Trivellion, S.D. & Swinton, T. (2000). Personality and group influences on self-reported delinquent behavior. *Personality and Individual Differences, 28*, 1143-1158.
- Hodges E. V. E. , Boivin, M., Vitaro, F. & Bukowski, W.M. (1999). The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology, 35* , 94-101.
- Hodges E. V. E. , Malone, M.J. & Perry, D.G. (1997). Individual risk and social risk as interacting determinants of victimization in the peer group. *Developmental Psychology, 33*, 1032-1039.
- Hodges, E. V. E. & Perry, D.G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Developmental Psychology, 76*, 677-685.
- Juvonen, J., Nishina, A. & Graham, S. (2000). Peer harassment, psychological adjustment, and school functioning in early adolescence. *Journal of Educational Psychology, 92*, 349-359.
- Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*, 1-13.
- Karatzias, A. , Power, K.G. & Swanson, V. (2002). Bullying and victimisation in Scottish secondary schools: Same or separate entities? *Aggressive Behavior, 28*, 45-61.
- Kochenderfer, B. J. & Ladd, G.W. (1996). Peer victimization: Cause or consequence of school maladjustment? *Child Development, 67*, 1305-1317.
- Kochenderfer, B.J. & Ladd, G.W. (1997). Victimized children's responses to peers' aggression: Behavior associated with reduced versus continued victimization. *Development and Psychopathology, 9*, 59-73.
- Kochenderfer-Ladd, B. & Skinner, K. (2002). Children's coping strategies: Moderators of the effects of peer victimization? *Developmental Psychology, 38*, 267-278.
- Kochenderfer-Ladd, B & Wardrop, J.L. (2001). Chronicity and instability of children's peer victimization experiences as predictors of loneliness and social satisfaction trajectories. *Child Development, 72*, 134-151.
- Ladd, G. W., Birch, S.H. & Buhs, E.S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related spheres of influence? *Child Development, 70*, 1373-1400.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B.J. & Coleman, C.C. (1997). Classroom peer acceptance, friendship, and victimization: Distinct relational systems that contribute uniquely to children's school adjustment? *Child Development, 68*, 1181-1197.
- Lagerspetz, K. M. J., Björkqvist, K. & Peltonen, T. (1988). Is indirect aggression typical of females? Gender differences in aggressiveness in 11-to 12-year-old children. *Aggressive Behavior, 14*, 403-414
- Mynard, H. & Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization scale. *Aggressive Behavior, 26*, 169-178.
- Olafsen, R. N. & Viemerö, V. (2000). Bully/ Victim problems and coping with stress in school among 10 to 12 year- old pupils in Åland, Finland. *Aggressive Behavior, 26*, 57-65.
- Olweus, D. (1980). Familial and temperamental determinants of aggressive behavior in adolescent boys: A causal analysis. *Developmental Psychology, 16*, 644-660.
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 35*, 1171-1190.

- O'Moore, A. M. & Hillery, B. (1989). Bullying in Dublin Schools. *The Irish Journal of Psychology*, 10, 426-441.
- Parker, J. G. & Asher, S.R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102, 357-389.
- Pekel, N. (2004). Akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarının incelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Pellegrini, A. D., Bartini, M. & Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: Factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91, 216-224.
- Perry, D. G., Kusel, S.J. & Perry, L.C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental Psychology*, 24, 807-814.
- Perry, D. G., Williard J.C. & Perry, L.C. (1990). Peers' perceptions of the consequences that victimized children provide aggressors. *Child Development*, 61, 1310-1325.
- Pope, A. W. & Bierman, K.L. (1999). Predicting adolescent peer problems and antisocial activities: The relative roles of aggression and dysregulation. *Developmental Psychology*, 35, 335-346.
- Rigby, K. (2002). Bullying in childhood. In P.K. Smith ve C.H. Hart (Eds.). *Blackwell handbook of childhood social development*. UK: Blackwell publishing, 549-568.
- Ross, D. M. (1996). *Childhood bullying and teasing: What school personel, other professionals, and parents can do*. United States: American Counseling Association.
- Salmivalli, C., Kaukiainen, A. & Lagerspetz, K. (2000). Aggression and socimetric status among peers: Do gender and type of aggression matter? *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 17-24.
- Schwartz, D. (2000). Subtypes of victims and aggressors in children's peer groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 181-192.
- Schwartz, D., Chang, L. & Farver, J.M. (2001). Correlates of victimization in Chinese children's peer groups. *Developmental Psychology*, 37, 520-532.
- Schwartz, D., Dodge, K.A. & Coie, J.D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64, 1755-1772.
- Schwartz, D., Mcfadyen-Ketchum, S., Dodge, K.A., Pettit, G.S. & Bates, J.E. (1999). Early behavior problems as a predictor of later peer group victimization: Moderators and mediators in the pathways of social risk. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 191-201.
- Smith, P. K., Singer, M., Hoel, H. & Cooper, C.L. (2003). Victimization in the school and the workplace: Are there any links? *British Journal of Psychology*, 94, 175-188.
- Sutton, J. & Smith, P.K. (1999). Bullying as a group process: An adaptation of the participant role approach. *Aggressive Behavior*, 25, 97-111.
- Tarhan, N. (1996). The relationships of sociometric status, sex, academic achievement, school type and grade level with loneliness levels of secondary school students. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Middle East Technical University.
- Warden, D. & Mackinnon, S. (2003). Prosocial children, bullies and victims: An investigation of their sociometric status, empathy and social problem-solving strategies. *British Journal of Developmental Psychology*, 21, 367-385.
- Wentzel, K.R. (1991). Relations between social competence and academic achievement in early adolescence. *Child Development*, 62, 1066-1078.
- Whitney, I. & Smith, P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bullying in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35, 3-25.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K. & Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92, 673-696.
- Yıldırım S. (2001). The relationships of bullying, family environment and popularity. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Middle East Technical University.

Summary

Loneliness, Academic Achievement and Types of Bullying Behavior According to Sociometric Status in Bully/Victim Groups

Nilay Pekel-Uludağlı

Zehra Uçanok*

Hacettepe Üniversitesi

Numerous studies in different cultures have demonstrated that peer victimization and/or bullying at school is a relatively frequent and damaging aspect of many children's and adolescent's peer relations and academic achievements. Much of the research conducted in this area has been determined that victimization was seen 10-20 % from kindergarden to high school in school context (Andreou, 2000; Kochenderfer & Ladd, 1996; Karatzias, Power & Swanson, 2002; Olafsen & Viemerö, 2000; Olweus, 1994; O'Moore & Hillery, 1989; Perry, Kusel & Perry, 1988; Schwartz, Chang & Farver, 2001; Whitney & Smith, 1993; Wolke, Woods, Stanford & Schulz, 2001). Some studies examined gender differences in victimization, and it was found that boys were victimized more than girls (Boulton & Underwood, 1992; Juvonen, Nishina ve Graham, 2000; Sutton & Smith, 1999); however, other studies found no gender differences in relation to victimization (Andreou, 2000; Austin & Joseph, 1996; Dölek, 2002; Gültekin & Sayıl, 2005; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Pellegrini, Bartini & Brooks, 1999). With regard to bullying, studies also showed that boys were found to have more peer bullying behaviors than girls (Austin & Joseph, 1996; Boulton & Smith, 1994; Boulton & Underwood, 1992; Dölek, 2002; Olafsen & Viemerö, 2000; Pellegrini et al., 1999;

Whitney & Smith, 1993). Recent research also reports gender differences in the types of victimization, direct victimization such as overt victimization is more likely to be experienced by boys, whereas indirect forms of victimization such as relational victimization is more likely to be experienced by girls. Similarly, while girls reported more indirect bullying behavior, direct bullying behavior is relatively common in boys.

Yet, different aspects of victimization and bullying have been studied in detail in different cultures since the late 1970's, relatively very little is known about bully/victim problems in Turkish culture (Çınkır & Karaman-Kepenekçi, 2003; Dölek, 2002; Gültekin & Sayıl, 2005; Kapıcı, 2004; Yıldırım, 2001). The main purpose of this study was to determine four groups of peer victimization as victim, bully, bully/victim and non-involved, and the differences between them were compared according to peer acceptance, peer rejection, loneliness, and academic achievement. Also the present research aimed to investigate the sociometric status of these groups and compare them with regard to types of victimization and bullying behavior and gender.

Method

Participants

The sample consisted of 701 5th and 6th grade

*Address for Correspondence: Zehra Uçanok, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü 06532 Beytepe Ankara, Turkey.

E-mail: ucanok@hacettepe.edu.tr

male (n=366; %52.2) and female (n=335; %52.2) students. The mean age of the students was 11.5 (sd = .68) with an age range of 9 year and 13.7 years. The children came mainly from middle-class families.

Measures

The Peer Victimization Scale (Gültekin & Sayıl, 2005) and The Peer Bullying Scale (Pekel, 2004) were used to determine four groups of peer victimization as victim, bully, bully/victim and non-involved.

The original form of The Peer Victimization Scale was developed by Mynard & Joseph (2000) and the adaptation study of the scale was carried out by Gültekin and Sayıl (2005) for Turkish children and adolescents. As a result of Principal Component Analysis, five main factors were identified. Internal consistency coefficients for each subscale were computed and Cronbach Alfa coefficients were .73 for terror, .72 for overt victimization, .68 for teasing, .72 for relational victimization and .67 for attacks on property. As a validity testing, also, it was assessed if self reports of victimization were discriminated correctly by the scale scores. In this present study the scale was tested psychometrically and the results indicated that reliability and validity values of the The Peer Victimization Scale were satisfactory.

Based on the adapted form of The Peer Victimization Scale, a question such as "How often do you apply (make) this behavior?" is added to the Scale for each item and tested psychometrically. As a result of Principal Component Analysis, a five factor solution appeared as the most appropriate factor structure for the scale in our sample. Internal consistency of the each subscale was found to be satisfactory: terror (.66), teasing (.74), relational victimization (.60), overt victimization (.84), attacks on property (.62). For the validity testing, the correlation between teachers' evaluation and children's self-reports of bullying behavior was found to be .51 ($p < .01$).

Children were classified as belonging to one of five types of sociometric status (popular, average, rejected, neglected, and controversial) based on Asher and Dodge (1986)'s classification system. Also children's feelings of loneliness and social dissatisfaction within the classroom were assessed by using the 16-item Loneliness and Social Dissatisfaction Questionnaire (Asher & Wheeler, 1985).

Results and Discussion

It was found that 9.3 % of our sample could be defined as victims, 7.6 % bully, and 6.4 % as bully/victim. The present results confirmed that bullying/victimization represents a considerable problem among school children and 23.3 % of our sample were involved either as bullies or as victims or as both. These results were consistent with earlier studies in both different cultures (eg. Boulton & Smith, 1994; Karatzias et al., 2002; Olweus, 1994; O'Moore & Hillery, 1989; Pellegrini et al., 1999; Schwartz, 2000) and limited studies in Turkey (Çinkır & Karaman-Kepenekçi, 2003; Dölek, 2002; Gültekin & Sayıl, 2005; Kapıcı, 2004; Yıldırım, 2001). In line with most previous work in this area, present study showed that no significant differences between boys and girls in terms of overall victimization behavior, but interestingly our data indicated that boys experienced more relational victimization and teasing than did girls (Andreou, 2000; Austin & Joseph, 1996; Dölek, 2002; Gültekin & Sayıl, 2005; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Pellegrini et al., 1999). With regard to bullying, our results indicated that more boys were classified as being bully and bully/victim than girls. It seems that girls may experience more social pressure to report their aggressive behaviors because of the gender roles they learn since the early years of their life. Consistent with previous research that assessed types of bullying behavior separately, we found that boys reported more direct bullying such as terror and overt bullying. On the other hand, boys also reported more teasing and relational bullying.

The peer victimization groups were compared in terms of peer acceptance, peer rejection, loneliness, and academic achievement. This comparison indicated that bully/victim children were rejected more by their peers and also had lower grade than non-involved children. This finding is consistent with some of the previous results (Austin & Joseph, 1996; Boulton & Smith, 1994; Graham & Juvonen, 1998; Perry et al., 1988). In contrast, some other studies provide evidence that bully and victim children also show poor academic performance than not involved children (Andreou, 2000; Schwartz, 2000; Schwartz et al., 2001). Our data also indicated that both victim and bully/victim children were lonelier than bully and notinvolved children. This finding is in line with the results of many other studies, and researchers proposed that one or more supportive friends help to protect children against victimization. Thus, lonely children may be available and salient targets for aggressive children (Graham & Juvonen, 1998; Hodges & Perry, 1999; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Ladd, Kochenderfer & Coleman, 1997).

Our data have indicated that victim children located more in rejected status than neglected status, bully/victim children located more in rejected status than all sociometric status and non-involved children were located more in popular and average status than other sociometric status. Based on our results and results of others, it can be said that being involved in bully/victim problems, either as a bully or as a victim, is

associated with peer rejection whereas not being so involved is associated with greater popularity (Austin & Joseph, 1996; Boulton & Smith, 1994; Graham & Juvonen, 1998; Perry et al., 1988; Schwartz, 2000). On the other hand, for bullies it seems that being well liked by some classmates could explain how they continue their negative behavior.

In the present study types of victimization and bullying were also compared according to sociometric status and gender. Our data indicated that terror and overt victimization is more likely to be experienced by rejected children in comparison to all other children, relational victimization is more likely to be experienced by rejected children in comparison to popular and average children, and also rejected children experienced more attacks on property than the popular children. It was also found that rejected children reported more terror than other sociometric statuses. This finding supports the view that peer rejection rather than the peer acceptance is a good indicator of bullying.

Overall, it can be concluded that, bullying/victimization is a relatively common and frequent experience among Turkish school children. About 1 child in 5 appears to be at risk, a girls also seem to be at risk for victimization as much as boys. Furthermore, bully/victim children and sociometrically rejected children may also be defined as the most disadvantaged group in terms of both peer relations and academic achievement.